

Ekonomerna av facket och den ekonomiska politiken

I ett anförande i höstas betecknade statsrådet Erlander tanken på en mer utpräglad teknisk ledning av den ekonomiska politiken såsom grundad på okunighet om vad ekonomisk politik är. Enligt hr Erlander vore de ekonomiska och sociala problemen i allmänhet av sådan art, att rent teknisk sakkunskap ohjälpligt kommer till korta. Det behövs nära förtrogenhet med samhälleliga och politiska förhållanden för att kunna bedöma den ekonomiska och sociala politikens mål och medel.

Detta vill ingen bestrida. De teknokratiske idéerna torde väl inte längre omfattas av så många, att det är någon mening att bemöta dem såsom politisk tankeriktning. Däremot kunde man kanske med mera fog ifrågasätta, huruvida eventuellt förekommande oförmåga hos det privata näringslivet att lösa sociala och allmänekonomiska problem kan bero på att företagsledningarna alltför mycket behärskas av rena driftstekniker. Men det är ett annat ämne.

Syftet att låta den tekniska sakkunskapen på det ekonomiska och det sociala området ha avgörande inflytande på social- och ekonomipolitikens utformning, är lovvärt, men hur skall det kunna förverkligas? I vad mån är det möjligt att lyfta frågan om effektivitetens, syssel-

sättnings och levnadsstandardens förbättring till ett plan ovanför det i trång mening känslö- och intressebetonade politiska livet? På vilka vägar och i vilka former skulle man kunna organisera ett sakkunskapens vägledande och balanserande inflytande på den välorganiserade »pressure» för gruppintressen, som utan större vidsynthet gör sig så starkt gällande i det demokratiska samhället?

Att gemene man i regel icke förmår, vare sig som väljare eller inkomsttagare, att sakkunnigt och objektivt bedöma ändamålsenligheten av samhällets allmänna organisation eller politik på det sociala och ekonomiska området, borde man kunna vara ganska ense om. I den mån han förstår dessa problem ser han dem egentligen bara på kort sikt och med begränsat synfält. Tyvärr är det icke lätt att popularisera undervisningen i så komplicerade ämnen som företags ekonomi och nationalekonomi. Tillräckliga insikter för att kunna bedöma den ekonomiska politikens tekniska metoder och sammanhang kunna aldrig bli »folkets egendom», även om oändligt mycket mer borde kunna göras för att bilda de breda lagren i ekonomi och samhällskunskap. Just därför ligger emellertid den frågan nära till hands, om det inte vore möjligt att på något vis organisera

en sakkunskapens objektiva ledning i dessa besvärliga teknisk-ekonomiska problem. Skulle man inte med andra ord kunna försöka utröna åsiktsfördelningen hos de i de berörda frågorna verkligt insiktsfulla och kunniga människorna? Och varför inte i så fall kanske t. o. m. försöka utforma dessa sakkunnigas synpunkter till något slags avbalanserat program i fråga efter fråga?

I viss bemärkelse äro naturligtvis dessa tankegångar inte alls nya för oss här i Sverige. Vi ha här ett utredningsväsen, som hittills arbetat efter ungefär dessa linjer. Det skall visserligen inte bestridas, att det svenska utredningsväsendet har sina fel. Nog ha vissa utredningar på ett ganska omotiverat sätt levt sitt eget liv och i bra hög grad förefallit att vara självändamål. Man har ofta saknat den rätta snabbheten i utförandet och kanske ibland den riktiga formen för effektivt samarbete med myndigheter, regering och riksdag. Dessa brister kunna dock avhjälpas — och avhjälpas förhållandevis lätt — utan att man ger avkall på principen om objektiv sakkunnighet i utredningsväsendet. Vissa av de här antydda svagheter ha för övrigt just på senaste tiden haft den offentliga debattens strålkastarljus riktade på sig. Men samtidigt har man helt gått förbi en annan, på sätt och vis mycket viktigare fråga i sammanhanget, den nämligen, i vad mån denna typ av sakkunniginflytande på den ekonomiska politiken skulle kunna givas större räckvidd och mer avgörande effekt. Hur skulle man m. a. o. kunna organisera en fortlöpande registrering av den ekonomiska expertisens närings- och samhällsekonomiska uppfattning och på vilket sätt kan en sålunda konstaterad opinion läggas till grund för praktisk ekonomisk och social politik?

Detta är naturligtvis högst akademiska frågeställningar, mer abstrakta ju mer

man tror på »ödet» i det här sammanhanget. Men det kanske ligger något i tanken. — I varje fall har The American Economic Association gjort ett försök i denna riktning, beskrivet i denna förnings publikation The American Economic Review. Förslag hade inom förningen väckts att den skulle »åta sig att organisera en erkänd samling av experter, vilka skulle kunna ge uttryck för en samfäll opinion hos dem som bedriva studier i sociala, ekonomiska och statsvetenskapliga frågor och vilkas utlåtanden skulle kunna betraktas som ett fackmannaomdöme om en viss offentlig politik i någon av dessa frågor». Frågan har varit föremål för långvariga diskussioner inom föreningen och man har närmast kommit till den slutsatsen, att föreningen inte kan eller bör söka sammanfatta och officiellt göra gällande organisationens ståndpunkt i den ena eller andra ekonomiska och sociala frågan. Vad man däremot ansett sig böra experimentera med, är att enquête-vägen utforska medlemmarnas åsikter i vissa ekonomiska och sociala frågor. Materialet skulle bearbetas rent statistiskt och resultatet framläggas utan pretentioner på att representera föreningens ståndpunkt. Det ämne man först valt är det vidast tänkbara nämligen »Hur skall avgränsningen mellan privat och statlig ekonomisk verksamhet ske i efterkrigstidens amerikanska näringsliv?» Frågeformuläret sändes ut till etthundratjugofem av American Economic Associations medlemmar med doktorsexamen i national-ekonomi.

Som svar på en inledande fråga med den just citerade formuleringen förordades i 46 av de 60 svar, som inkommo, ett i huvudsak fritt näringsliv men med vidsträckt offentlig kontroll. Sju av de tillfrågade ville ytterligare begränsa det statliga inflytandet över näringslivet och lika många ville utvidga den offentliga

sektorn: bland dessa fanns också en ensam radikal, som förordade statssocialism. Beträffande de amerikanska ekonomernas inställning till näringslivets allmänna struktur kan man tydligen säga, att stor enighet föreligger och att endast minoriteter understödja både den extrema individualismen och experiment i riktning mot planhushållning.

Frågeformulärets därpå följande avdelning lydde: »Ange vilka av följande grenar av statlig verksamhet Ni anser vara lämpliga statliga funktioner efter kriget och vilka icke.» Förteckningen upptar 45 olika områden, där den amerikanska staten redan genomfört kontroll eller där utvidgad offentlig verksamhet föreslagits. Då ett stort antal av dessa frågor också voro uppdelade i underavdelningar, blev det totala antalet infordrade svar under denna avdelning 154 stycken. För att bedöma graden av överensstämmelse i de tillfrågade ekonomernas inställning till statens inflytande inom dessa olika verksamhetsområden, har det procentuella antalet ja-svar av det på varje fråga avgivna antalet ja- och nej-svar uträknats. I sådana fall, där ja-svaren varit 75—100 % eller 0—25 % av samtliga avgivna, har ledningen av undersökningen ansett att enhällighet rått. Denna relativa enighet uppnåddes för 96 frågor, d. v. s. 62 % av samtliga, ett resultat som inte kan anses särskilt anmärkningsvärt, då flera frågor rörde områden, där staten sedan länge utövat ett avgörande och av knappast någon ifrågasatt inflytande, exempelvis försvaret, upprätthållande av lag och ordning inom landet och skiljedom i privaträttsliga tvister. Också i övrigt är det ganska lätt att finna svagheter i den använda metoden.¹

¹ En svaghet i beräkningen är sålunda också, att de som uppenbarligen på grund av oförmåga att fatta ståndpunkt ej besvarat en given fråga helt enkelt utslutits vid procentberäkningen.

Det är emellertid i detta referat inte meningen att analysera enquérens vetenskapliga värde; den framlades för övrigt utan alla anspråk i den vägen. De ge i alla fall en viss uppfattning om inställningen bland ekonomiskt sakkunniga till de ekonomiskt-politiska tvisteämnena i U. S. A. Men naturligtvis är det viktigt för en svensk läsare att tänka på, att dessa amerikanska resultat icke oreserveerat kunna jämföras med svenska förhållanden. Socialiseringslinjen exempelvis har ju i U. S. A. avsevärt färre förespråkare än här, beroende på skiljaktiga traditionella politiska betingelser och en senare utvecklad arbetarrörelse. De reformprogram, som under kriget framlagts i U. S. A., ha ju heller inte varit på långa vägar så radikala som i Sverige eller England. Det är även en annan faktor man måste taga med i beräkningen. Skolade ekonomer borde ju äga den största förmågan att objektivt fatta ståndpunkt till de gränsfall inom produktionen, där statsdrift kontra enskild företagsamhet kan diskuteras. Men det räcker inte med att ha förutsättningar för objektiv bedömning, det skall också finnas vilja att verkligen fatta ståndpunkt. Ju större insikter man har om de ekonomiska sammanhangens invecklade natur, desto ovilligare blir man nämligen att förorda en viss ensidig politisk linje för ett problems lösning. Denna ovillighet att ta ensidig ställning har verksamt bidragit till att ekonomerna inte fått det inflytande över det ekonomiskt-politiska skeendet, som de i kraft av sin sakkunskap vore lämpade att utöva. Det är en slutsats och en förklaring, som man naturligtvis kan komma fram till också på andra vägar; men den är obestridligen både intressant och betydelsefull.

*

För att ge svenska läsare ett begrepp om vilka problem, som äro aktuella i dis-

kussionen om statsdrift i U. S. A. och vilken inställning till dessa frågor som kan anses förhärskas bland omdömesgilla ekonomer, skall här citeras några betydande exempel bland de hundrafemtiofyra frågorna.

Sälunda ansågo 45 av de 60 ekonomerna, som gävo svar på denna fråga, att staten bör ha ansvaret för kontrollen av konjunkturfluktuationerna. En annan fråga rörde begränsning av bolagsvinster. Där ansågo 34, att staten bör begränsa dessa genom inkomstbeskattning, 32 att detta i fredstid bör ske genom bibehållen krigskonjunkturskatt och 42, att det inte bör göras medelst direkt vinstbegränsning. Statens uppgift att begränsa inkomster och arv genom progressiv beskattning tillstyrktes av 51 resp. 55. Däremot rådde kompakt majoritet mot maximilöner och mot maximering av arv. Såsom väntat med hänsyn till den traditionella antitruststämningen fanns det i Amerika en stark opinion för att staten skall kontrollera monopolbildningar som kunna tänkas skada konsumentintressena. 58 röstade för sådan statlig övervakning, och 48 hävdade, att också fackföreningarna böra kontrolleras i detta avseende. Även på andra sätt ansåg man, att staten borde ingripa för att värna den fria konkurrensen. Så t. ex. ansågo 42 att staten inte skall tillåta överenskommelser mellan producent och distributör om fastställda återförsäljningspriser och 47 att sådana kartellavtal inte böra få påtvingas andra företag i branschen. 49 ansågo att staten bör förhindra osund (unfair) konkurrens och 56 att staten genom federal lagstiftning bör linjera upp de allmänna principerna för lojal konkurrens.

Några frågor rörde internationella ekonomiska problem. Sälunda bekräftades den sedan någon tid starka opinionen för friare handelsutbyte. 52 ansågo, att staten borde sänka tullsatserna genom reci-

proka avtal, 49 att detta borde göras genom multilaterala överenskommelser och så många som 42, att U. S. A. borde sänka tullsatserna utan att avvakta andra länders åtgärder. Däremot var det en — om än obetydlig — majoritet för fortsatt begränsning av invandringen till U. S. A.

Fackföreningsrörelsens olika ställning i Sverige och U. S. A. framgår bl. a. av att en sådan fråga framställdes som hurvida staten bör hindra fackföreningarna från att försvåra konkurrensen mellan företag, från att bojkotta och sabotera tekniska förbättringar och från att medvetet sänka arbetsresultatet. De flesta förordade givetvis statliga åtgärder i denna riktning.

Denna avdelning av enquêten innehöll också en fråga, som avsåg att få fram synpunkter på storleken av den statliga sektorn av näringslivet vid en viss nationalinkomst, 150 miljarder dollar. De flesta uppskattade den önskvärda offentliga sektorn till 30—34 miljarder dollar, d. v. s. omkring 20 % av nationalinkomsten. Det kan nämnas, att motsvarande andel år 1939 i verkligheten var omkring 18 % av en nationalinkomst på 80—90 miljarder dollar.

En tredje avdelning av frågeformuläret bestod i en uppmaning att med 250 à 300 ord besvara frågan: »Vilka skola statens funktioner vara i efterkrigstidens amerikanska näringsliv?» Man beräknade att de tillfrågade verkligen skulle besvara denna fråga, enär den placerats efter den vidlyftiga förteckningen över tänkbara områden för statlig verksamhet, som alltså både givit uppslag och föranlett ekonomerna att taga ställning till problemen. Några upplysande kommentarer till de avgivna svaren ges emellertid inte i artikeln.

*

Detta som några fragmentariska utdrag ur den amerikanska tidskriftsartikeln.

Även om det på de enskilda punkterna kan finnas anledning till både kritik och skepsis, vore det säkerligen, som redan i inledningen till detta referat antyddes, en vinning, om den sakkunskap som är fri från intresse — i den mån denna går att renodla — skulle kunna finna en er-

känd form att göra sig gällande i den ekonomiska politiken. Och onekligen vore det intressant att också här i landet få till stånd något experiment med en kvalificerad röstning liknande den beskrivna amerikanska — såvida nu icke röstlängden bleve alltför kort.

Axel Iveroth